

arma equūq; et inde cetera instrumēta militiæ tradas, & tecū hinc extēplō domum ducas, exerceas, docendum cures, equo armisq; lato conditionē accipiēti vni ex ccc. quos inermes habebat tradidit: vbi hoc modo exauctoratū equitem cū gratia imperatoris cæteri viderūt, se qsq; excusare & vicariū accipere. Iulius Frontinus stratag. quarto, Diuus Augustus Vespasianus cū quēdā adolescentē honestē natū, militiæ inhabilē, angustiarū rei familiaris gratia eduotum, ad longiorē ordinē erexisset, censu cōstituto honesta missione exauctorauit. Iam hucusq; perductus liber iste claudendus est, eiusq; prolixitat' s modus adhibendus: verū quia nonnulla etiā mihi in hoc adhuc video ponēda esse, quæ sint illa proximus liber cōmodius indicabit, ne hunc tam prolixū vltērius oneremus.

ROBERTI VALTVRII

AD ILLVSTREM HEROA SIGIS-

mundum Pandulphum, de re Militari

Liber Nonus.

*Quid quotuplexq; bellum, & unde cetera bellici exercitus vocabula,
acierum singularumq; denominationum cause.*

Voniam superiori volumine, Sigismunde Pandulphe, vocabula militaris ac publici honoris prisca et præclara per varias eorū origines & officia monstrauius, bellici nūc exercitus intactū ne quid aliorum relinquatur, is sequēs liber patefaciet, causasq; singulorum ac denominationes seorsum aperiet et explicabit. Bellum quod est multiplex, suisq; distinctum nominibus, cum aliud internum sit, aliud externum, aliud seruale vel sociale vel pyratīcū, vt antē diximus: dictū à belluis, quōd belluarum sit pernitiōsa dissensio: vel vt Seruio placet, sicut à lucendo lucus dictus est, sic à nulla re bella bellum, eō quōd cōtrā sit horridū et pessimum, vnde bella horrida bella: alii à Belq qui primum gladium ferreum produxit. Cassi. primo hist. Postea Belus ferreum gladiū primus produxit, à quo bellum placuit denominari: & est bellū tempus omne quo præparatur aliquid pugne necessarium illis quo pugnetur: vel bellum est totū tempus quo in militia sumus, quod indocti nostri temporis Guerrā vocant, vt bellum Gallicum, bellum Punicum, bellum Macedonicum.

Duellum bellū videlicet, quōd duabus partibus de victoria contendentibus dimicatur, vt inquit Festus. Bellum enim ante duellū vocatū, vt alii perhibent, eō quōd duæ sint partes dimicantium, vel quōd altera faciat victorē, altera victum: postea verō mutata & detracta litera dictū est bellū. Horat. prim. Epist. Græcia Barbariæ lento collisa duello,
Stultorum regum & populorum continet æstum.
Ouidius vi. Fastorum,

Hac sacrata die Tusco Bellona duello, Dicitur & latio p̄spera semper adest. Liui . primo ab vrbe condita, Dic, inquit, ei quem primū sententiā rogabat, quid censes? Tū ille, puro pioq; duello quarendas censeo. Idem .xxxvi. Si duellum, quod cum rege Antiocho sumi populus iussit, id ex sententia Senatus, populiq; Romani cōfectum erit, tum tibi Iupiter Populus Rom. ludos magnos dies decem continuò faciet.

Tumultus grauius vrget quā bellum: potest enim, teste Cicerone, esse bellū sine tumultu, tumultus esse sine bello non potest. Quid est enim tumultus nisi perturbatio tanta, vt maior timor oriatur: vnde etiam nomē est dictum tumultus. Itaq; maiores nostri tumultum Italicum, quod erat domesticus, tumultum Gallicum quod erat Italiae finitimus: pręterea nullum tumultum nominabant: grauius autē tumultum esse quā bellum hinc intelligi licet, quod bello Gallico vacationes valent, tumultu non valent, ita fit quemadmodum dixi, vt bellum sine tumultu esse possit, tumultus sine bello esse non possit.

Turbam appellari Labeo ait, ex genere tumultus, idq; verbum ex Græco cōtractum: turbam autem ex quo numero admittimus, si duo rixam commiserint vtique non accepimus in turba id factum, quia duo turba non propriē dicuntur: enimuerō si plures fuerint decem aut quindecim homines turba dicitur: quid ergo si tres aut quatuor? turba vtq; non erit, & rectissimē Labeo inter turbam et rixam multum interest: ait nanque turbam multitudinis hominum esse perturbationem & cætum, sed rixam duorum.

Prælia cōgressiones armatorū, certamina belli pugnaq; partes dicuntur. Lucilius .xxvii Ro. Po. victus vi & superatus præliis sæpe est multis, bello verò nō vnquā. Liuius ab vrbe cond. ix. Quantalibet magnitudo hominis cōcipiatur animo, vnus tamē ea magnitudo hominis erit collecta paulò plus decē annorū fœlicitate, quā qui eo extollunt, quod Po. Ro. & si nullo bello, multis tamē præliis victus est. Dicitur autē præliū ab imprimēdo hostes, vnde præla ligna quibus vna premitur, vel à præludendo, bellū enim quasi præludendo inceptabāt.

Pugna à bello differt & prælio: est enim vnus diei & belli pars, vt Cānensis, Cremerensis, multaq; cōtinet prælia, cū aliud in cornibus, aliud in media, aliud in extrema acie geritur, & à pugnis dicta, vel quod ab initio vsus fuisset in bello pugnis cōtēdere, q; primo bellū pugnis inceptabāt. Lucretius li. iii. rerū na. Arma antiqua manus, vngues, dētesq; fuerunt. Cassio. li. i. hist. Inter ipsos quoque aduersarios, vt scitis, nō erant plus armata certamina, sed pugnis se feruida quælibet lacessebat intentio, vnde & pugna nomē accepit. Pugna etia est manus cōserere: expugnare verò pugnando vincere: expugnare nauē similiter, teste Callistrato, est eā aut spoliare, aut mergere, aut dissoluere, aut pertūdere, aut funes eius excidere, aut vela cōscindere, aut anchoras inuoluere de mari, quo eadē miror illud Psalmographi, Sæpe expugnauerūt me à iuuetute mea, dicat nūc Israhel, etenim nō potuerunt mihi, pro eo quod est oppugnauerunt siue impugnauerūt: sic enim nō potuerūt mihi, p̄fecto nō expugnauerūt sed oppugnaerūt: Græcē autē magis est oppugnauerūt siue impugnauerunt q̄ expugnauerūt, pro eo significato accepit interpretes, nisi librariorum vitio ita scriptum sit.

Gymnicum

Gymnicū certamē velocitatis est ac viriū gloria, cuius locus Gymnasiū dicitur, vbi exercētur Athletæ, & cursorū velocitas cōprobatur, hoc alii veterū Pēta-thlum, alii Quinquertum dixerunt: id autē genus exercitationis in his quinque artibus constat, iactu disci, cursu, saltu, iaculatione, lucta. Ouidius in fastis, Cestibus & iaculis et misso pondere saxi Brachia per lusus experienda dabāt.

Luctatio laterum complexus, quibus cominus certantes vtuntur.

Exercitum militum copiā dicimus nō vnā cohortē tantū, neque vnā alam, sed numeros multos militum, legionum vel legiones cū suis auxiliis continen-tem: nomen autem exercitus ab exercitatione traxit, vel vt Varroni visum est, exercitus quod exercitando melior fit.

Copias plurali tātum numero de exercitu: copiā verò aliarū dici rerum te-stis est Seruius cōment. ii. Aeneid. in hoc tamē numero cōtra Seruiū vsus venit eruditorū. Salustius in Catili. Postremo ex omni copia Catilinæ, neque in prēlio, neque in fuga quisq̃ ciuis ingenuus captus est. Idē in eodem, Dū ea Romę gerū-tur, Catilina ex omni copia, quā & ipse adduxerat & Mālius habuerat, duas le-giones instruit. Idē in eodē, Sed ex omni copia erat quarta pars instructa mili-taribus armis. Liuius bel. Mace. li. v. Ipse paucos post dies sex milia suorum mi-litū, ex ea copia quæ Lamiæ repēte colligi potuit, non ita multos Aetholos du-cit. Statius. vii. Theb. Premit indigesta ruētes Copia, & quę sit mecū, teste Vir-gi. copia lustro. Terē. in Eunuchō, teste Donato in cōment. sex homines copi-as ducit, militem scilicet, Parasitum, Doracē, Siriscum, Simalionē, Sangā, cū in-quit, militem secum ad te quantas copias adducere.

Expeditio dicta quod milites ac bellatores expeditos curis & domesticis affectibus absolutos esse oportet.

Legionis pprietatē vt ab eligēdo vel ab electione militū maxime & Seruius & Varro de vita patrū libro tertio dictā, interpretatur, ita circa eius numerum omnes penē variāt. Seruius imprimis nobilis grāmaticus, variis in locis Virg. mentē interpretādo. Nā in legione, inquit, nō nisi. ccc. equites erant. Virg. in septimo, Equos numero pater eligit omni, Stabāt trecēti nitidi in pręsepibus al-tis. Vnde & alibi, Trecēti scutati omnes noti, Idē Legiones propriē peditū sūt, turmæ verò equitū. Virgilius in nono, Cetera tū legio cāpis instructa moratur. Varro de lingua Latina, milites dicti quod triū miliū primo legio fiebat, atque sin-gulę tribus, Taciensīū, Ramnensīū, Lucerū milia militū mittebāt. Cintius au-tē de re Militari libro sexto, auctore Gellio noct. atti. xvii. ita scriptū reliquit, In legione sunt cēturię sexaginta, manipuli triginta, cohortes decē. Flavius Vege-tius. ii. de re Militari, Macedones, Græci, Dardani phalāges habuerūt, in vnāque phalāge nouē milia armatorū censebātur, Galli Celtiberi pluresque barbaræ na-tiones cateruis vtebātur, in quibus sena milia armatorū erāt. Romani legiones habent, quibus singulis sena milia & eo amplius, interdum eo minus censuerūt esse. Plutarchus in vita Romuli, Legiones singulę sex miliū peditū & sexcen-torū equitū cōplebant numerum. Liuius li. xxxviii. ab vrbe cond. Cum eas le-giones quatuordecim scripsissent, quod plus quā quinque milia peditū trecēti eqtes in singulis legionibus essent. Idem in eodem, Ob ea nouos exercitus conscribi

Q iii placuit,

placuit, quatuor legiones in Ligures, vti singule quina milia & ducentos pedites
ccc. haberet equites, sociorum itē Latini nominis quindecim milia peditū addi-
ta & octingenti equites. Idem trigesimo sexto, Romana acies vnius propē formæ
& hominum & armorū genere, duæ legiones Romanæ, duæ sociū ac Latini
nominis erant, quina milia & quadrigenos singulæ habebant. Idem lib. octauo,
Scribebātur quatuor ferē legiones quinis milibus peditum, equitibus in singu-
las legiones trecentis. Idē lib. xl. Et præterea supplemento adducta quo amplius
duabus legionibus, quā. x. M. & quadringenti pedites sexcēti equites essent, &
sociorum Latini nominis duodecim milia sexcēti equites, quorum forti opera du-
obus aduersus Celtiberos præliis vsus Q. Fuluius esset, quos si videretur secum
deportaret. Legionem autem sex milium & ducentorum hominum primus C. Ma-
rius, Pomp. Festo teste, descripsit, cum antea quatuor milium fuisset, vnde etiā
vocabatur Quadrata. Eusebius in ecclesiastica historia, Nostrorum verò & Ter-
tullianus hæc memorat, & apud Græcos Apollinaris, qui etiam ipsam legionē
pro insignis facti miraculo mutato nomine vocitatam dicit ab imperatore ful-
mineam. Tertullianus verò M. Impe. epistolas nunc etiam haberi dicit, quibus
de his apertius indicabit. Vnde autem tanta inter doctissimos rerum gestarum
scriptores varietas oborta sit, Seruius in cōmēt. xi. lib. Aenei. à seipso penē dis-
tens, his verbis ostēdit, Legio autē habebat duodecim cohortes, sexaginta cētū-
rias, licet in his rebus accessu temporis, ducū varietas semper immutauerit mi-
litie disciplinā. Vnde Liuius belli Punici libro secundo, Numero peditū equi-
tumq; legiones auctas, milibus peditū & cētenis equitibus in singulas adiectis.

Legio Linteata Samnitum fuit sic dicta, q̃ Samnites intrātes singuli ad arā
velis linteis circumdatam, nō cessuros se Romano militi iurauerūt. Liuius lib.
decimo, Primoribus Samnitum ea destinatione obstrictis, decem nominatis ab
imperatore eis dictum vt ius visum legerent, donec xvi. M. numerū cōfecissent
eō legio linteata ab integmento consepta, quo sacrata nouitas appellata est.

Phalanx lingua Macedonum legio est, teste Seruio in cōmēt. lib. ii. Aenei.
Liuius ab vrb. cōd. xxxii. Et cohortes inuicē sub signisq; cuneū Macedonum,
Phalangē ipsi vocāt, si possent vi perrumperent, mittebant. Idem xxxvii. Decē
& sex milia peditum more Macedonū armati fuere, qui Phalāgita appellātur.

Agmen ordinata propriē multitudo dicitur, vt est ambulantis exercitus ab
agendo, id est, eundo dictum: neq; enim in vno loco stans agmen vocatur, aut si
inuentum fuerit, vsurpatum est.

Cohors, inquit Varro, quod vt in villa pluribus tectis cōiungitur, ac quiddā
fit vnum, sic ex manipulis pluribus copulatur cohors, à coharendo quod cohe-
reat cūcta quæ interius sunt, vt in villa quod circa eū locū pecus cogeretur: vel
q̃ coërceat obiectu suo extraneos, & adire prohibeat: huius numerū variū esse
inuenio. Plutarchus in vita Pelopidæ, Primus Gorgias ex quadringētis electis
viris, quibus ciuitas exercitationē dictamq; in arce Thebana militantibus præ-
buit, sacram cohortem, vt ferunt, ordinauit, & propter hoc cohortē ex ciuitate
vocauerunt. Ephorus autem cohortem quingētos esse viros affirmat: Callisthe-
nes verò septingentos, quidā alii, quod Polybius sensit, nonaginta milium ido-

neum

neum numerum perhibet: alii aliter. Iosephus belli Iudaici lib. iii. Decem autem cohortum singulae mille pedites habebat: in ceteris vero xiii. sexcenti pedites, & centeni viceni equites erant.

Cohors praetoria est dicta, quod a praetore non discedebat: Scipio enim Africanus primus fortissimum quemque delegit, qui ab eo in bello non discederet, & cetero munere militiae vacaret, & lex qui lex stipendium acciperet.

Manipulus ducentorum militum est, & militum parva quoque manus sex vel septem in unum collecti viri, qui unum signum sequuntur: sic dicti siue quod bellum primo manu inceptat, vel quod antequam signa essent, manipulos, id est, fasciculos alicuius herbae per signis habebant, a quibus Manipulares milites postea dicti sunt.

Globus, ut inquit Vegetius tertio de re militari, is dicitur, qui a sua acie superatus vago superuentu incurrat inimicos, contra quem alter populosior vel fortior mittitur globus. Liuius lib. ii. ab urbe cond. in eum haec gloriantem cum globo ferocissimorum iuuenum Romulus impetum fecit. Idem lib. xxi. Alii fugientes pugnantium globo illati harebant, alios redeuntes in pugnam auerrebant fugientium agmen.

Cuneus est collecta in unum militum multitudo: unde propter quod in unum coit huiusmodi coitio in unum, cuneus quasi coneus, quod in unum omnes coeant atque cogantur in tria milia, ea nec est equitum sed peditum multitudo, quae iuncta cum acie primo angustior, deinde latior procedit, & aduersariorum ordines prorumpit: quia a pluribus in unum locum tela mittuntur, nec est cunei determinatus militum numerus, sed ordinatio acierum in modum cunei.

Cuniculum autem foramen dicimus subterraneum occultum, aut a cuneorum similitudine omnem materiam nodosam quam subintrant scindentium, aut potius ab animali quod est lepori per simile appellatum, quod sub terra fossa latere solitum est.

Gaudet in effossis habitare cuniculus antris, Martialis,

Monstravit tacitas hostibus ille vias.

Sunt qui non cuniculum, sed cuniculos plurali tantum dici numero debere arbitrentur, quod a quodam nostrae huius aetatis alias doctissimo historiarum suarum libris, contra multorum usum eruditorum depromptum admiror. Vegetius, Inuentum est remedium, per noctem sub fundamentis muri cuniculum fodi. Item alibi, Aliud genus expugnationis est subterraneum atque secretum, quod cuniculum vocant, a leporibus qui cauernas sub terris fodiunt, ibique conduntur. Sic & Caesar scriptor elegantissimus, De tertia vigilia animaduersum est aggerem fumare, quem cuniculo hostes succederant. Sic Liuius belli Macedonici lib. viii. Ibi commissis operibus, cum esset fossa cuniculum pateret iter. Sic Curtius, Ultima pestis urbis fuit cuniculo subruptus murus, per cuius ruinas hostis intrauit: Quod ut nequeat, Apollonia nobilis quondam ciuitas documento nobis sit. Nam cum ingenti admodum obsideretur exercitu, & cuniculis milites minus ambigerent intra moenia penetrare, id cum Apolloniatis per speculatores denunciatum esset, eiusmodi nuncio perturbati, consternatique sunt omnes, quod nec tempus nec locum scire posse videbatur, quo emerfuri forent hostes: tunc vero Trypho Alexan-

drinus

drinus. qui ibi fuerat ingenio summo intra murum plures specus designauit, & fodiendo terram, progrediebatur extra murum dūtaxat per sagittæ emissionē, & in omnibus vasa ænea suspendit, ex his in vna fossura quæ contra hostiū specus fuerat vasa pendentia ad plagas ferramentorum sonare cœperunt, ita ex eo tumultu intellectū est, qua vrbs parte aduersarii cuniculos agentes intrā penetrare cogitabant, sic liniatione cognita temperauit ænea feruentis aquæ & picis, desuper & stercoreis humani & arenæ cōctæ cādētis, deinde noctu pertudit crebra foramina, & per ea repente perfundendo qui in eo opere fuerunt hostes omnes necauit. Massilienses simili modo per cuniculos obsessi cum numero supra triginta speculatum misissent, ab his eo percepto loco quo cuniculi agebātur, intra murum baratrum amplissima longitudine & amplitudine vti piscinā fecerunt, eamq; è puteis & è portu impleuerunt, ita cū specus esset repente naris apertis, vehemens aquæ vis immissa supplantauit fulturas, quicq; intra fuerāt & ab aquæ multitudine, & à ruina specus sunt oppressi. Ambrachienfes pauidine etiam subrutis muris facta in vrbem via per cuniculū esset, silentio facto pluribus locis aure admota sonitum fodientium captabant, quem vbi acceperunt aperuere rectā in cuniculū viam, nouaque haud magni operis aduersus hostes, qui in cuniculo erāt, excogitata res est. Doliū enim ferreum à fundo pertusum quò fistula modica & ferrea inferi posset, operculūq; etiam ferreū, etiam ipsū pluribus locis perforatum fecerunt, tenuique pluma completum ore in cuniculum verso posuerunt, per oculique foramina prælongæ hastæ ad submouēdos hostes eminebant, scintillam leuam ignis plumæ inditam folle fabrilī ad caput fistulæ imposito flando accenderunt, inde non solū magna vis fumi, sed acrior etiam fœdo quodam odore ex adusta pluma cū totum cuniculum adimplefcent, haud durare consistereq; quisquam intus potuerat.

Forficem ordinationem militarem vocant cuneo oppositam, nā ex lectissimis militibus in .v. literā ordo cōponit, & illum cuneum excipit atq; ex vtraque parte cōcludit, frons dicta quòd aduersus hostes spectat, hæc in pugna publica si sapienter disponitur plurimū iuuat: si imperitè quanquam optimi bellatores sunt mala ordinatione franguntur.

Serra præliari dicitur, cum assidue acceditur recediturque, neque vllō tempore consistitur, dictaq; proinde serra: hæc à strenuis direpta ante frontem opponitur hostibus, vt turbata acies reparetur.

Alæ exercitus ordines qui circum legiones dextra sinistrāque tanquam alæ in auium corporibus locabantur. Vt lib. vi. de re militari apud Cintium scriptum est, Vir. iiii. ænied. Dum trepidant alæ saltusq; indagine cingunt.

Liuius ab vrbe condita xxviii. Sinistra ala ab Romanis & cohortes quæ admiserant signa in prima acie pugnabant, & sūt alæ xxx. eqtes in exercitu, sint licet qui pluribus quàm xxx. equitibus alam cōstitui censeant. Liuius ab vrbe cōd. xxxviii. His ala mille ferme equitum, hoc gemmam vocant.

Turma, teste Festo & Varrone, quasi terna, e in v abiit, quòd terni equites ex tribus tribubus, Ticiensiū, Rānensiū & Lucerū fiebant. Romani enim equites in vna tribu trecenti fuere. De singulis enim centuriis decē dabantur, & fiebat turma,

ma, itaq; si Pomponio credimus, singularū decuriarū decuriones dicti: quidam volunt, quorū est Frōto, decurionem esse turmę, quę cōstat ex duobus & xxx. equitibus. Cyaxares autē primus, Herodoto teste, Asianos dicitur per turmas diuississe: iussisseq; sagittarios ab equitibus, aliōsq; ab aliis seorsū esse, antea cū permixti & confusi essent.

Nodus propriē est densa peditum multitudo, sicut turma equitū, vt lectū est in disciplina Militari, sic dictus pro difficultate, quōd vix possit resolui.

Acus exercitus instructio dicitur, quōd ea pars militum vehementissima est ad hostem vulnerandum acumine telorum.

Acies exercitus instructus dicta, quōd ferro armata sit, & acumine telorum.

Classes equites dicebātur, ob diuisionē exercitus, qui postea Manipuli dicti, vel pro turmis equestribus à quibusdam classiciis quę habent, vnde non ab re à nobili poëta dictū, Classibus hic locus est. Classes etiam partes populi. Liuius primo ab vrbe cōdita, Tum classes centuriāsque & hunc ordinē ex censu descripsit, vel paci decorum vel bello, ex his qui centum milia æris aut maiorem censum haberent. lxxx, fecit cēturias quadragenas seniorū ac iuniorum: prima classis omnes appellati, seniores ad vrbis custodiam, vt præsto essent, iuuenes vt foris bella gererent. Classici, vt inquit Gellius vii. no. 9. Atti. dicebantur nō omnes qui in classibus erāt, sed primæ tantū classis homines, qui centum xxv. milia æris amplissimē censi erant, infra classem autē appellabātur, secundæ classis ceterarumq; hominum qui minore summa æris quā supra dixi censebantur. Columella, classes non maiores quā denum hominū faciundæ, quas Decurię appellant antiqui. Quintilianus primo insti. Non inutilem scio seruatum esse à præceptoribus meis morē, qui cū pueros in classes distribuerent, ordinē dicendi secundū vires ingenii dabant. Classes nauium postea subiere, vetustiusq; fuit, P. o. auctore, multitudinē hominū quā nauīū classem appellari: Diodoro enim teste, ab ipso orbis primordio animantia omnia esse generata, eodēque modo & homines à principio genitos dicunt, in agris pastum quærētes syluestri & incondita vita vixisse, quibus herbæ & arborum fructus vltro victum præberent: belluas insuper his fuisse infensas, quibus vt obsisterēt, classes & cœtus hominū ob timorē factos aiunt cōmunis vtilitatis gratia, auxiliaq; inuicē præbita, & loca habitaculis quæsitā. Classes clypeatas antiq; dixere, quas nunc Exercitus vocamus, classis verò p̄cincta exercitus instructus & paratus ad bellū maximē cū exercitus cinctus erat Gabino ritu siue cinctu, cōfestim pugnaturus.

Castra pro exercitu tantū pluraliter. Liuius punici belli lib. v. Valerius Ancias vna castra Magonis capta tradit. Idem in eodē, Exuitur castris atque ita nocte ac die bina castra hostium oppugnata, bina proinde non duo castra dixit. Idem lib. ix. Sed cum vna castra in fines, altera in finitima terra Hetruria pp̄e in conspectu habebant: castra autem quasi casta ob hoc dicta, quōd illic castra retur libido. Quōd si ab ea origine ortū traxerit, apud nostros inane nomē esse quis dubitat? Quotus enim inter hos homines inuenitur, qui pudorē, pudicitiam castitatemq; colat, qui non prorsus cupiditatibus cuncta irrideat atque cōtemnat? quotus qui non prostibulo congregi malit, quā cum hoste manus cōserere?

serere? quotus qui nō libētius de expugnanda adolescētulorū pudicitia, de virginibus violādis, de vi inferēda ingenuis, de suis stupris, sceleribus, flagitiis sermonē cōferat, quā de hostibus inuadendis, de excipiendis vulneribus, de morte pro dignitate appetenda, de ignominia fugienda, de gloria cōparanda, de tolerātia, de patiētia, & de labore? Quōd si quando forte cōtigit, vt te, quisquis es lector, in horum hominū castra vel potius lustra conferas, videbis ibi super lectulis non cōtinentissimos duces, Fabricium, Aemilios, Scipiones, Hānibalem, Alexandrū, sed militares homines, & eos qui cæteris dignitate excellunt, iuxta meretrices exolētas, scorta, & pueros meritorios accubātes, mollissimis verbis & flagitiosissimis, & ad concitandam Venerem nedum castrandam accommodatis, inter se colloquentes. Vbi autem calere iā res cœperit, hic alius ructet, & vomat: mingat alius & pedat: ibi luditur, hic bibitur, atq; vt ex huiusmodi euenire solet sēpenumero rixa exorta est. Nullus, vt summatim reliqua cōplectar, pudor in eorū verbis, nulla in rebus tēperātia, nulla religio, nulla modestia, nullū cōuiuio maiorū dignū silētiū, sed sūma obscœnitas, blasphemie, clamor, cōfusio, perturbatioq; rerum omnium: quod veterū disciplina nefas quidem erat, aut delicatum, aut parum pudicū inferre sermonē, ibi non modo verbis non abstinēt turpibus, sed cætera etiā faciunt quæ à verecūdo homine dici nō possunt. Metari castra, diuidere, & loca militibus in castris assignare, vel ponere castra, vel mutare. Lucanus in primo,

Audax Hesperios veniam metator in agros.

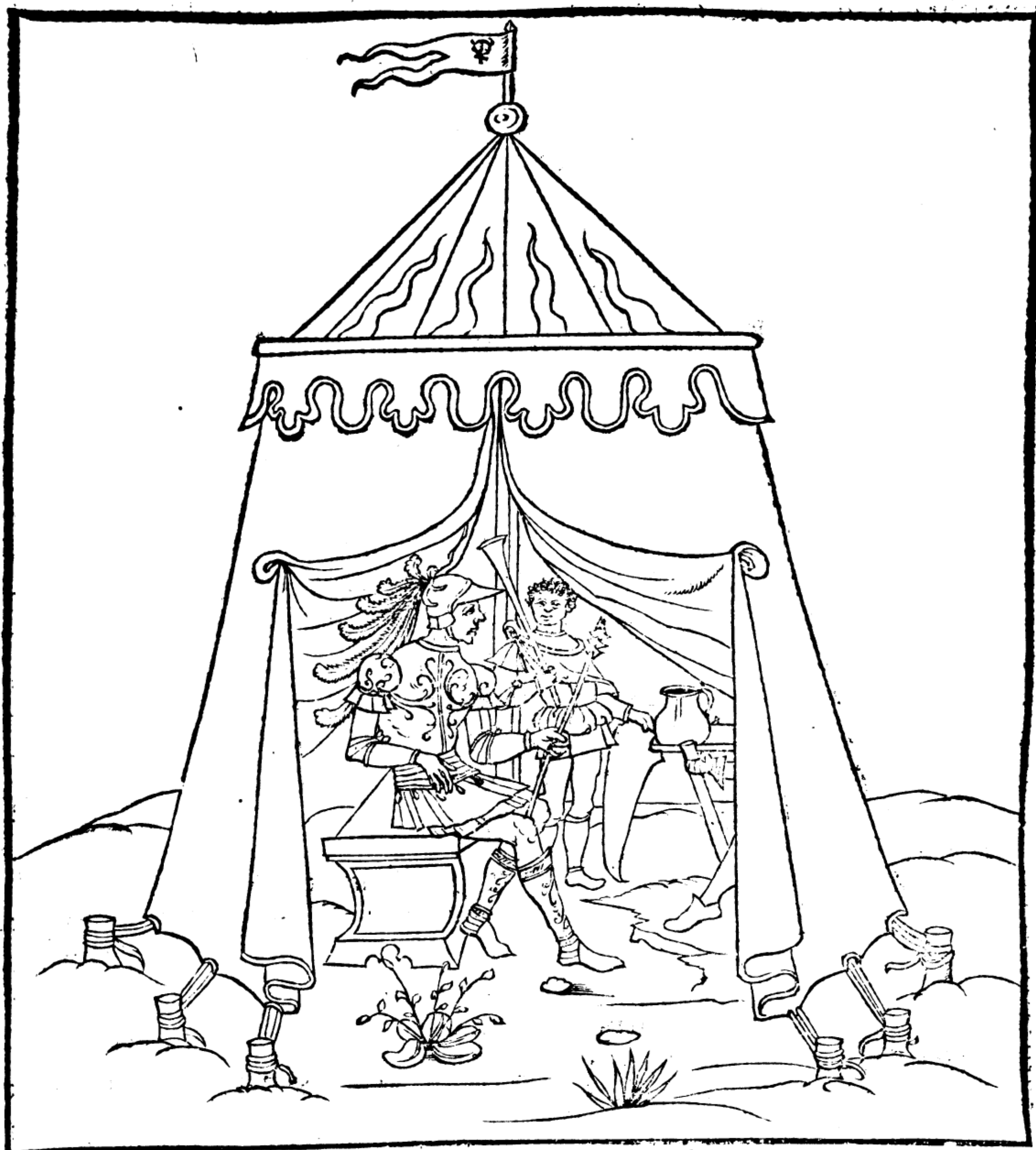
Tabernæ appellatio, Vlpiano teste, declarat omne vtile ad habitandū edificiū, non ex eo quōd tabulis claudatur, inde tabernacula & contubernales. Tabernam etiam domicilii genus antiquissimum Romanis fuisse, testimonio sunt exteræ gentes, quæ adhuc tabulatis habitant edificiis: vnde etiam tecta castrēsia, militūq; tentoria quibus solis ardores tempestatesq; imbriū ac frigoris iniurias vitant, quāmuīs pellibus tegerentur, tabernacula dicta sūt, Liuius belli Macedonici lib. iii. Tabernaculum regium pro vallo in cōspectu maximè tumulo, vt terrorem hostibus suisq; spem & fiduciam faceret, positū. Cicero in Verrem act. vii. Nam in ipso aditu atq; ore portus, vbi primum ex alto sinus ad urbem ab littore inflectitur, tabernacula carbasseis intenta velis collocant.

Tentoria pro eo dicta, quōd tendātur funibus atq; palis, vnde & hodie prætere tendere dicitur vt olim. Ouidius in Heroi.

Illic Acacides, illic tendebat Achilles.

Virgilius in primo Aeneidos,
Nec procul hinc Resi niueis tentoria velis
Agnoscit lachrymans.

Papyliones tentoria dicuntur, auiculę prouolantis similitudine. Helius Spartianus in vita Seueri septimi, Idem in omnium expeditione ante omnes militarem cibum sumpsit ante papylionem.

Hybernacula castrensia ad obsidionē potius, q̄ ad oppugnationem hyemando ædificia. Liuius libr. v. ab vrbe cond. Cū spēs maior imperatoribus Romanis in obsidione quā in expugnatione esset, hybernacula etiam res noua militi Romano ædificari cœpta, consiliūq̄ erat hyemando cōtinuare bellū.

Impedimēta castrensem supellectilem dixere: impedire enim quasi irretire est, & in pedicā trahere. Liui. xxix. Interim Romani impedimentis quoque omnibus traductis contractisq̄ in vnū locum, quia iam moueri videbant hostem, nec spatium erat castra communiendi, aciem instruxerunt. Idem vigesimotertio, Lixæ calonesq̄ & alia turba custodiæ impedimentorum opposita.

Cōmeatus pro cibariis ad alimoniā reipub. aut exercitus, aut alicuius multitudinis commeantis dicimus. Liui. trigesimosexto ab vrbe cond. Cum exercitibus cōmeatus quoq̄ omnis generis ex Asia venturos in præsētia cura esse Aetolis debere, vt copia frumenti suis et annona tolerabilis rerum aliarum suppeditentur. Commeatus priuatim etiam dicitur. Cic. pro lege Manil. Iam cōmeatu & priuato & publico prohibemur. Ab imperatore etiam militibus

commeatus

Commeatus dari dicitur, id est, tempus quo ire & redire commodè possint, vel facultas ad tempus à militia recedendi eundiq; quò velint, ad præscriptum diem reuersuri.

Munimenta munitiones sunt castrorum cæterarumque rerum quæ contra aduentum hostiũ muniunt, siue vallo & fossa, siue alio quouis modo quo sint milites ab hostium, vt dixi, aduentu vel incurſu muniti.

Monumenta i mutata in v, & v in o, sepulchra, statua, tituli, libri, cæteraq; quæ nos alicuius rei præteritæ moneant recordari: nam quòd de futuro quidam volunt ideo sepulchra appellari monumenta, quòd nostræ mortis moneant falsum arbitror: in honorem enim mortui illa tantummodo fiunt, non in publicam præceptionem.

Athleta vir fortis venatorq; q peruncta corporis flexibilitate cū bestia dentata luctatur, vt motibus suis spectatibus placeat, & sanguine suo voluptatem populo præstet. Liui. belli punic. lib. xi. Athletarũ quoq; certamen tũ primo Romanis spectaculo fuit, & venatio data leonũ & pantherarũ, & propè huius sæculi copia ac varietate ludicrũ celebratum est. Sabinus autè & Cassius & generaliter omnes, artem ludicrã non facere Athletas opinantur. Horũ spectaculum fabricis tam clarũ & actione tam tetrũ, in honorem Scythicæ Dianæ quæ sanguinis effusione gaudebat, ab Atheniensibus repertũ est, dānosa profecto publicè priuatimq; nocēs delectatio, quod facile colligi potest si in mentem venerit ex historiis rei huius initũ progressusq; apud nostros quanto publici census impendio, quantaq; insanie proxima dictu cura, quanto demũ populi studio, plausu ac labore constiterit, tot milibus simul gladiatorum paribus, tanto elephantorũ pretio, tigrydumq; & leonũ ac pardorũ gregibus, onagrorum quoq; equorũ ferocium, atq; animalĩũ diuersi generis è toto orbe terrarum omnium transmissis, syluis omniumq; gentium venatibus romano famulantibus theatro: adde illã ædificandi luxuriæ cunctas terra pelagoq; marmoreas columnas in ludorum vsum & artificum summis ingeniis expolitas, cuius princeps insanie haud conticendus est Scaurus is, qui ædilis in theatri scenã opus dierum paucorũ, & quod paucis lignis ac funibus attolli poterat, suffecturũ oculis populi talibus gaudetis, trecentarũ sexaginta taliũ monstrarum columnarum intulit, fecitq; opus, vt scriptum est, maximũ omnium quæ vnq; fuere humana manu facta. Curionẽ quoq; ex superioris æui monumētis accepimus, qui ciuili bello pro Cæsaris partibus in Aphrica occubuit, vt Scaurum, quẽ opibus æquare non poterat, superarit ingenio, nō marmoreum vt ille, sed ligneũ theatrum, duplex tamen ac pensile meditatus, populum victorem gentium, ludis victũ & periculis plaudentem suis mira arte suspēdit, vt ridentes interius stupentesq; ipsi exercitus spectatoribus risui fieret & stupori. Iam inde ab exordio primus regũ nostrorum Romulus fuit, omnem qui in his rigidam, tetricamq; illam Sabinorum pudicitiam circumuenit, inde porro Titi potentia, principali diuitiarũ perfuso flumine cogitauit ædificium fieri, vnde caput vrbiũ cerni potuisset, cū theatrũ quod est hemisphærium Græcè dicatur ἀμφιδέατρον, quasi in vnũ iuncta duo visoria, cōstet esse nominatum, spectantem

ciem eius area concludens, ut & currentibus aptum daretur spatium, & spectantes omnia facilius intueretur, dum quædam proluxa rotunditas vniuersa colligeret: quæ autem Latini certamina, Agones alii vocant, ab a quod sine sonat & γωνία angulus, quia, ut Festo placet, locus in quo huiusmodi ioci facti sunt sine angulo sint. Alii aliter atque aliter dici putant. Ouidius primo fastorum,

Nominis esse potest succinctus causa minister,

Hostia cœlitibus quo feriente cadit.

Qui calido strictos tincturus sanguine cultros,

Semper agat ne roget, nec nisi iussus agat.

Pars quia non veniant pecudes, sed aguntur ab actu,

Nomen agonalem credit habere diem.

Pars putat hoc festum priscis agonalia dictum,

Vna sit ut proprio littera dempta loco.

An quia prauis in aqua vidit hostia cultros,

An pecoris lux est ipsa notata metu.

Fas etiam fieri solitis ætate priorum

Nomina de ludis Græca tulisse diem:

Et prius antiquus dicebat agonia sermo,

Verâque iudicio est vltima causa meo.

Bellona Martis soror & bellorum dea, cui proprio sanguine sacerdotes sacrificabât, Lactantius atque Lucanus testes sunt, tunc quo sectis Bellona lacertis Sæua mouet cecinere deos: & est dicta à bello Bellona, quæ nunc Duellona à duello, ut inquit Varro.

Minerua virtutum præsul quam principem & inuentricem belli ferunt, dicta quod bene moneat: hanc enim Pagani pro sapientia ponebât. Cornificius verò quod figuretur pingaturque minitans armis eandem dictam putat: galeatâ enim hastam tenet & clypeum: alii nonnulli vel quod minueret vel minueretur dictâ putant: quamobrem eadê Capta siue Capita dicta sit, incertum est. Variæ enim sunt huius nominis causæ. Ouidius tertio fastorum,

Calius ex alto qua mons descendat in æquum,

Hic ubi non plana est, sed propè plana via est.

Parua licet videas Capte delubra Mineræ,

Quæ dea natali cœpit habere suo.

Nominis in dubio causa est, Capitale vocamus

Ingenium solers, ingeniosa dea est,

An quia de capitis fertur sine matre paterni

Vertice cum clypeo profiliisse suo?

Aut quia perdomitis ad nos captiua Faliscis

Venit, & hoc signo syllaba prima docet:

Aut quod habent legem capitis quæ pendere pœnas

Exilio iubeat furta reperta suo.

A quacunque trahas ratione vocabula, Pallas

Pro ducibus nostris ægida semper habet.

R

Hæc

Hæc eadem & Tritonia dicta est, quod temporibus Ogygis ad lacum vel ripam Tritonis fluminis in virginali fertur apparuisse habitu.

Pallas autem secundum Victorinum à Pallene insula Thraciæ, vel à gigante quem occidit dicta est: & sanè duo hæc Antonomasia sine proprio sunt nomine nonnunquam à poetis prolata. Virgi. ii. æneid. Tritonia respice Pallas
Insedit nymbo effulgens & Gorgone sua.

Mars ab eo quod maribus præest in bello, ut Varroni placet, licet tria sint genera consuetudinum, sicut apud Iaxamathas Tanais fluminis hostio proximos, ubi easdem artes foemine quas viri exercent, adeo ut ne militie quidem vacent: viri enim pedibus inherent, sagittis que depugnant: ille equestre prælium ineunt, nec ferro dimicant, sed quos laqueis interceptare trahendo conficiunt: vel apud Amazones ubi solæ foeminae, vel apud Romanos aliasque gentes multas ubi soli mares dimicant: vel Mars dictus quod Sabinis arreptus, ubi & Mamers idem est Osca lingua quod Mars: etenim cum sequitur, Gradivus dicitur: cum tranquillus est, dicitur esse Quirinus. Huius in urbe duo erant templa, unum Quirini intra urbem quasi custodis, id est, tranquilli: alterum in Appia via extra urbem prope portam, quasi bellatoris, id est, gradiui: in bello enim gradum inferunt qui pugnant, aut impigre gradiuntur. Ac sicut Epaminondas Boeotium agrum Martis Orchestram, & Xenophorus Ephesum belli officinam appellat, sic Romani tunc belligeri templum Martis, quem ferocissimum omnes deum & armigerum dicunt, & ob id bellis armisque præesse, hunc & Liberum unum eundemque deum arbitratur nonnulli, Romanique utrunque patris appellatione venerantur: alterum Liberum patrem, alterum Marsipitrem, id est, Martem patrem cognominantes. Hinc etiam Liber pater bellorum potens probatur, quod eum primum ediderunt auctorem triumphum: hoc etiam apud Lacedæmonios simulachrum eius hasta insigne non thyrsodemonstrat, sed cum thyrsum tenet, quid aliud quam latens telum gerit, cuius mucro hædera lambente protegitur: quod ostendit vinculo quodam patientie obligandos impetus belli. Habet etiam hædera vincendi obligadique naturam, nec non & calor vini, cuius Liber pater est auctor, homines ad furorem bellicum usque propellit: propter cognatum ergo utriusque effectus calorem, Martem ac Liberum unum eundemque deum esse voluerunt.

Mauors figuratum est ut induperator, auctore Servio in commento primi ænei. ab aliis quod magna vertat sic dictus.

Gradivus Mars siue Mauors dictus est, à gradiendo, eo quod in bello gradum inferant qui pugnant, aut impigre gradiantur: vel à gradiendo in bella ultro citroque, siue ab vibratione haste quod Greci dicunt *κατακλίνω*: vel ut alii, quia gramine sit ortus, quod interpretatur, quia corona graminea in re militari maxime est honorationis.

Feretrius Iupiter dictus est à ferendo, quod pacem ferre putaretur, ex cuius templo sumebat sceptrum per quod iurarent, & lapide silice quo foedus feriret. Alii cum Acron Cecinensium rex à Romulo victus, & in festo telo traiectus esset, eiusque spolia, Iovi votis nuncupatis, Romulus ad urbem reuersus dicaret, hoc trophæum Iovi statutum cognomen deo addidit Feretrio Iovi à feriendo hostem: est & à ferendo ut antè diximus, Propertius,

Nunc

Nunc spolia in templo tua condita causa Feretri

Omne quòd certo dux ferit ense ducem.

Seu quis victa suis humeris hæc arma ferebat,

Hinc Feretri dicta est ara superba Iouis.

Ianus faciendis fœderibus præest. Nam postquam Romulus & T. Tatius in fœdera conuenerunt, Iano simulachrū duplicis frontis effectum est, quasi ad imaginem duorum populorum. Ganius Bassus in eo libro quem de diis composuit, Ianū bifrontē fingi ait, quasi superūm atq; inferum ianitorem.

Ouidius in fastis,

Quicquid vbiq; vides, cœlum, mare, nubila, terras,

Omnia sunt clausa nostra patentq; manu.

Me penes est vnum vasti custodia mundi,

Et ius vertendi cardinis omne meum.

Omnis habet geminas hinc atq; hinc ianua frontes,

E quibus hæc populum spectat & ille larem.

Vtq; sedet vester primi quoq; limina tecti,

Ianitor egressus introitusq; videt.

Sic ego prospicio cœlestis ianitor aulæ,

Eoas partes hesperiasq; simul.

Eundem quadrifrōtem legimus, quasi vniuersa climata maiestate complexum:

Nec mirum sanè apud aliquos bifrontem, quadrifrontem apud alios esse: nam

alii præter hæc eum dici deum volunt, in quo ortus est & occasus. Horatius,

Matutine pater, seu Iane libentius audis.

Alii anni totius deum, quem in quatuor tempora constat esse diuisum: anni au-

tem esse deū illa res probat, quòd ab eo prima pars anni nunc nominatur: Hūc

Chaos, Patulicum & Clausium etiam appellauit antiquitas. Ouidius in fastis,

Me Chaos antqui, nam sum res prisca, vocabant.

Nomina ridebis modò nanque Patulucus, idem

Et modò sacrifico Clausius ore vocor.

Horum duorum nominum ratio hæc est, quia bello valug eius patent, pace clau-

dūtur. Huius etiā rei hæc causa narratur, cū bello Sabino quod virginū raptarū

gratia commissum est, Romani portā quæ sub radicibus collis Viminalis erat,

quæ postea ex euētū Ianualis vocata est, claudere festinarent, quia in ipsam ho-

stes irruebāt, postquā est clausa, mox spōte patefacta est: cumq; iterum ac tertio

idem cōtigisset, armati plurimi pro limine quia claudere nequibāt custodes ste-

terunt, cumq; ex alia parte acerrimo prælio certaretur, subito fama pertulit fu-

fos à Tacio Romanos, quam ob causam qui aditum tuebantur territi profuge-

runt, cumq; Sabini per portam patentem irrupturi essent, fertur ex æde Iani per

hæc portam magnā vim torrentium vndis scatentibus erupisse, multasq; per-

duellum cateruas aut exutas feruenti, aut deuoratas rapida voragine deperisse:

ea re placitum vt belli tempore velut ad vrbs auxilium profecto deo, fores rese-

rarentur. Ianualis porta, vt alii perhibent, ab Iano dicta, ideoque ibi positum

iam signum, & ius institutum à Pompilio, vt scribit in annalibus Piso,

ut sit aperta semper, nisi cum bellum sit: nusquam tamē traditum est memoria, ut inquit Varro, Pompilio rege fuisse apertam, sed post eius regnū, teste Liuiο, T. Manlio cos. bello Carthaginēsi primo cōfecto, bello itē Actiaco finito ab imperatore Cæsare Augusto, pace terra marique parata. Hunc autē apud nos Ianū omnibus pręesse ianuis nomen ostendit: quod est verisimile: nam & cum clauī & virga figuratur, quasi & rector viarum & omnium portarū custos: belli licet geminæ sint. Virgilius in primo æneid.

Sunt geminę portę belli sic nomine dicunt
 Relligione sacrę & sęui formidine Martis.
 Centum ærei claudunt vectes æternęque ferri
 Robora, nec custos absistit limine Ianus.
 Has vbi certa sedit patribus sententia pugne,
 Ipse Quirinali trabea cinctūque Gabino
 Insignis reſerat stridentia limina consul,
 Ipse vocat pugnas, sequitur tum cætera pubes,
 Aereaque assensu conspirant cornua rauco.
 Hęc & tum æneadis indicere bella Latinis
 More videbatur, tristesq; recludere portas.

Pactum à pactione dictum, auctore Vlpiano, inde & pacis nomen appellatū est: sed est pactum duorum cōsensus atq; conuentio, pactione verò duorum plurimūve in vnum placitum atq; consensus. Liuius libro sexto ab vrbe cōdita, Cuius spei moram pati cū fortuna obsessorum non potuisset, cōfectaque paucitas oppidanorū, opere, vigiliis, vulneribūsq; semper eosdē vrgebat, per pactionē vrbe hostibus tradita, inermes cum singulis emissi vestimentis, miserabili agmine penates reliquerant.

Pax significationis notam habet. Virgil. in septimo,
 Pars mihi pacis erat dextram tetigisse Tyranni. Pax venia, idem in iii. ænei.
 Sed votis precibusq; iubent exposcere pacem.

Pax propiciatio. Idem in eodem, Exorant pacem diuum. Pax beniuolentia. Idē in iiii. Pacemq; per aras Exquirunt. Pax quoq; teste Prisciano lib. v. tā singulariter quā pluraliter prolata idem potest significare, sed pluraliter nō vtimur, quia auctoritas deficit: quod à Grammaticorū principe dictum non parum admiror, maximē cū apud nonnullos & quidem probatos & summa auctoritate præcellentes latina lingua viros, pluraliter prolatum inueniā. Lucretius rerū naturalium libro quinto, Ventorum pavidis paces animasq; secundas.

Varro de vita patrū lib. iii. Animaduertēdū primū qbus de causis & quēadmodum constituerūt paces, secundū qua fide & iusticia eas coluerint. Hor. i. epi.
 Bella queis & paces longum diffudit in æuum. Idem lib. ii.

Hoc paces habuere bonę ventique secundi.

Hoc de pacis vocabulo et eius vsu dictum satis sit impresentiarum. Effectus autem sunt, ut in ea populi proficiant, vtilitas gentiū custodiatur: ut hęc bonarū artium decora sit mater, hęc eadē mortaliū genus reparabili successione multiplicās, facultates ptendat, mores excolat, tātūmq; boni in se cōtineat, ut terrenis in rebus

rebus nihil gratius soleat cōcupisci, nihil desiderabilius, nihil postremò melius possit inueniri: proinde non ab re post triumphos & Romani imperii firmissimum statum, D. Vespasianus tranquillitatis, pacis, & concordiae templum edificare decreuit, in quo ea diuitiarum largitate vsus, vt omnia in illud phanū collecta essent, quorū visendorū studio per orbē totū q̄ ante eū fuerant vagabātur.

Fœdus lex, nonnunquam pax quæ fit inter dissidētes, sic dictum vel: q̄ inter fœdera interponatur fides: vnde Varro, Per hos etiā nūc fit fœdus quasi fidus. Ennius scribit dictū in re militari, vel à fœcialibus, id est, sacerdotibus, p̄ quos fiūt fœdera: vel ab hyrco vel hœdo, f, litera addita, quod veteres in graui significatione ponebant, vt, Sanguine fœdantē quos ipse sacrauerat ignes: vel à porca fœdē & crudeliter occisa lapidibus, cuius mors optabatur ei, qui à pace resiliisset, vnde poëtarum doctissimus:

Pōst inter sese posito certamine Reges
Armati Iouis ante aram paterasq̄ tenentes,
Stabant & caesa iungebant fœdera porca.

Arabum in huiusmodi iungendis fœderibus non porcam sed interiorē manus partē iuxta pollicē incidere mos fuit, accipereq̄ ex vtriusq̄ veste filū, & ex vtri usq̄ sanguine lapides septem in medio iacentes perungere, Dionysiū ac Dianā inuocantes, hisq̄ peractis, denique hospites eos vel amicos nuntiare. Scythę & Lydi in huiusmodi similiter, Herodoto teste, se fauciant haustuq̄ mutuo sanguinis fœdus fulciunt, non suo tantū more, sed Medorum quoq̄ vsurpata disciplina: bello enim quod gestū est anno post Iliō captū sexcentesimo quarto inter Illyricem Lydum & Astiagem Medię regem, hoc pacto confirmata sunt fœdera. Romanis autem cum Aetolis his legibus fœdus ictum est, Imperium maiestatemque populi Romani genus Aetolorū conseruato sine dolo malo, ne quē exercitum, qui aduersus socios amicósque eorum ducet per fines suos trāsire sinito, néve vlla ope iuuato, hostes eosdē habeto, quos populus Ro. armáq̄ in eos fert, bellūq̄ pariter gerito, perfugas fugitiuos, captiuos reddito Romanis sociisq̄, præterq̄ siqui capti cū domos rediisset iterū capti sunt, aut siqui eo tēpore ex his capti sunt, qui tū hostes erāt Romanis cū inter præsidia Romana Aetoli essent: aliorū qui cōparebūt intra dies centū Corcyrae eorū magistratibus sine dolo malo tradātur. Qui non cōparebūt, quādo quisq̄ primus eorū inuētus erit reddatur. Obsides xl. arbitrato cōsulis Romani dato, ne minores duodecim annorū neu maiores xl. Obses ne esto prætor, præfectus equitū, scriba publicus, neu quis q̄ antē obses fuerit apud Romanos. Cephalania extra pacis leges esto. De pecuniæ summa quam pēderent pensionibusq̄ eius nihil ex eo quod cū cōsule cōuenerat mutātū: pro argento si aurū dare mallent, dare cōuenit: dū pro argenteis decē, aureus vnus valeret. Quæ vrbes, qui agri, qui homines Aetolorū iuris aliquādo fuerūt, q̄ eorū, T. Quintio, Cn. Domitio cōss. post eos cōss. aut armis subacti, aut volūtate in ditionem populi ro. venerūt, ne quæ eorū Aetoli recepisset vel in Aetolia decē vrbes agrosq̄, Acarnanū sunt. Alia etiā insigni fœderis forma, autore Liuiο, ex decē legatorū sentētia in hæc verba cū Antiocho cōscripta est, Amicitia Regi cum populo Romano his legibus & cōditionibus

esto, ne quē exercitū q̄ cū populo Romano sociisve bellū gesturus erit Rex per fines regni, eorūve qui sub ditione eius erunt transire finito, ne cōmeatu, neu qua alia ope iuuito. Idē Romani sociiq̄ Antiocho & his qui sub imperio eius erūt prætēt, belli gerendi ius Antiocho ne esto cū illis qui insulas colunt, néve in Europā transeūdi gratia excedito vrbibus, agris, vicis, castellis. Cis Taurum montem vsq̄ ad Tanaim amné, et à valle Tauri vsq̄ ad iuga qua in Lycaoniā vergit, ne qua arma efferto: ex his oppidis, agris, castellisq̄ q̄bus excedat, si qua extulit, quā quoq̄ oportebit recte restituito, nec militē neu quem aliū ex regno Eumenis recipito, si qui earū vrbū ciuēsq̄ abscedunt regno cū rege Antiocho vltra q̄ fines regni eius sūt, Apameā omnes ante diē certā redeāt: qui ex regno Antiochi apud Romanos sociosq̄ sunt, his ius abeūdi manēdiq̄ esto, seruos fugitiuos, seu bello captos, seu quis liber, captus, aut trāsfiga erit reddito. Romanis sociisq̄ elephātos tradito omnes, neq̄ alios parato: tradito & naues lōgas armamētāq̄ earū, neu plures quā decē naues, nec vllā quā plus quā triginta remis agatur habeto, néve minorē ea, belli causa, quod ipse illaturus erit, ne nauigato citra Calicandrum, neu Sarpidonium promontoria, extra quē si qua nauis pecuniam, stipendium, aut legatos, aut obsides portabit, milites mercede cōducendi ex his gētibus quā sub ditione populi Ro. sunt Antiocho regi ius ne esto, ne voluntarios quidē recipiendi, & Rhodiorum sociorūve quē ades aedificiāque intra fines regni Antiochi sunt, quo iure ante bellum fuerūt, eo Rhodiorum sociorumve finito: si quā pecuniā debentur, earū exactio esto: si quid ablatum est, id conquirendi, cognoscendi, repetendūque idē ius esto: si quas vrbes quas tradi oportet hi tenent quibus Antiochus dedit, et ex his præsidia deducito utique rectē tradantur curato, argenti probi talenta attica xii. milia dato intra duodecim annos pēsionibus equis, talētū néve minus pōdo lxxx. Romanis ponderibus pendat, & tritici xl. milia modiū Eumeni regi, talenta cccl. intra quinquenniū dato, & pro frumento quod estimatione fit, talēta cxxvii. obsides Romanis xx. dato, & triennio mutato, ne minores octodenum annorū, neu maiores quā quadragenū: si qui sociorum populi Romani vltro bellum inferrent Antiocho, vim vi arcendi ius esto, dum ne quam urbē aut belli iure teneat, aut in amicitia accipiat: controuersias inter se iure ac iudicio disceptēt: aut si vtrisq̄ placebit, bello: de Hannible Pœno & Aetolo, Thoāte, & Miluna, Symmacho, & Acarnane, & Calcidēsibus Eubolida & Philippomene dedendis, in hoc quoque fœdere conscriptum est, vt si quid postea addi immutarive placuisset, vt id saluo fœdere fieret. Esse etiam tria fœderum genera quibus integrē paciscerentur amicitias ciuitates regēsque, apud probatissimos autores inuenio. Vnum cū bello victis dicerentur leges: vbi enim omnia ei qui armis plus posset dedita essent, quē ex his habere victor, quibusq̄ mulctari eos velit, ipsius ius atq̄ arbitrium esse. Alterum cū pares bello equo fœdere in pacem atq̄ amicitiam venirent: tunc enim repeti reddiq̄ per conuentionem res, & si quarum turbata bello possessio sit, eas aut iuris antiqui, aut partis vtriusque commodo cōponi. Tertiū est genus cū qui nunquā hostes fuerint ad amicitiam fœciali fœdere integrē iungendā coeant, eos neque dicere, neq̄ accipere leges, id enim victoris

victoris & victi esse: & quâquam, auctore Liuiio, nulla vetustior fœderis memoria sit, quàm eius quòd inter Albanos Romanosque ictum est, Theseum tamen primò fœdera inuenisse. vi. natur. histor. lib. testis est Plinius.

Sancta propriè dicimus, auctore Vlpiano, quæ nec sacra neque prophana sunt, sed sanctione quadam sunt cõfirmata, vt sanctæ leges, sanctione enim quadam subnixæ sunt: quod enim sanctione quadam subnixum est, id sanctum est, etsi deo non sit consecratum.

Sanctum, teste Martiano, est quod ab iniuria hominum defensum atque munitum est. Liuius belli Maced. lib. ix. Iam ne à legatis quidem qui iure gētium sancti sunt violandis abstinere insidias positas eundi ad T. Quintium: sanctum autem dictum est à sagminibus.

Sagmina autem dicebant herbas verbenas quæ ex loco sancto carpebantur, legatis proficiscentibus ad fœdus faciendum, bellumque indicendum. Liuius lib. .i. ab vrbe cond. Iubete rege, sagmina, inquit, te rex posco. Rex ait, purâ tollito: fœcialis ex arce graminis herbâ puram attulit. Idem belli punici lib. x. Fœciales cùm in Aphricam ad fœdus ferendum ire iuberentur, ipsis postulâtibus, Senatus consultum in hæc verba factum est, vt primos lapides siliquos primasque verbenas secum ferrent, vt vti Po. Ro. his imperaret, ita fœdus ferirent: illi prætorem sagmina poscerent, herbe id genus ex arce sumptum dari fœcialibus solet. Has etiam herbas legati Po. Ro. solebant ferre, vt ab his defensi atque muniti esset, ne quis eos violaret: sicut legati Græcorum ea ferebāt quæ Cerytia vocabātur.

Obsides ab obsidio, quia propriè ab obsessis dantur: vel obsides pro obfides, quòd ob fidem patriæ præstandā dantur, teste Festo. Vas idem quod obfides à vado dictus, quia dato vade licet abire & vadere: inde vadatus dicitur obstrictus, vel sub fidei iussione ambulans, sicut Fenestella ait, Penes quem vadatus amicitia nodulo tenebatur.

Hostis apud antiquos peregrinus dicebatur: & qui nunc hostis, perduellio. Varro, Hostis, antè eo verbo dicebāt peregrinum, qui suis legibus vterentur: nunc dicunt eum quem tunc dicebāt perduellem. Cicero primo officiorum, Ex quo etiam illud animaduerto: quod proprio nomine perduellis esset, is hostis vocaretur, verbi lenitate rei tristitiam mitigante: hostis enim apud maiores nostros is dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus, indicant duodecim Tabulæ, aut statutus dies cum hoste, itemque aduersus hostem æterna auctoritas, quid ad hanc mansuetudinem addi potest, eum quò cum bellum geras, tam molli nomine appellare? quanquam id nomen durius efficit iā vetustas: à peregrino enim recessit, & propriè in eo qui arma cōtrā ferret remāsit. Caius de verborum significatione, Quos nos, inquit, hostes appellamus, eos veteres perduelliones appellabāt, per eam adiectionem indicātes cum quibus esset bellum. Vlpianus verò vbi ad legem Iuliam maiestatis, Planè quisquis, inquit, lege Iulia maiestatis reus est, hostili animo aduersum rempub. vel principē animatus est: hostes etiam dicuntur & sunt qui nobis, aut quibus nos publicè bellum decreuimus, cæteri prædones aut latrones appellantur. Hostire æquare est, hostimentum æquamentum, vnde & hostes dicti sunt, quia ex æqua causa pugnam adeunt.

Hecatombe Iul. Capitol. teste, Sacrificiū eiusmodi est, Centum aræ vno loco cespititiæ extruuntur, & ad eas centum sues centumq̃ aues mactabātur. Iam & Imperatorum sacrificium sit, centum boues, centū aquilæ, si cætera huiusmodi animalia centena feriuntur, quod quidem etiam Græci quondam fecisse dicuntur cum pestilentia laborarent.

Hostiæ sacrificia dicuntur quæ antè ab his fiunt qui in hostem pergunt, dictæ ab eo quòd & hostire est ferire. Harum gratia Trebatius lib. i. de religionibus docet esse duo, alterum in quo voluntas dei per exta disquiritur, alterū in quo sola anima deo sacratur, vnde & Aruspices animales hostias vocāt, vtrunq̃ hostiarum genus diuino carmine suo Virgil. ostendit, & primo quidem id quo voluntas numinū per exta monstratur, Mactat, inquit, lectas de more bidentes: & mox, pecudumq̃ reclusis Pectoribus inhians spirantia consulit exta. Alterum id est, in quo hostia animalis dicitur, quo his tantū anima sacratur, ostendit, cū facit Entellum victorem Erixi mactare taurum, Nam vt exploret animalis hostiæ causas, ipso vsus est nomine, Hæc tibi Erix meliorem animā pro morte Daretis, & vt nūcupata vota significaret, ait, persoluo, quod de voto ppriè dicitur: vtq̃ ostenderet persolutū diis, significauit dicens, Sternitur, exanimisq̃ tremēs procumbit humi bos. Idem circa hostiam animale, Sanguine placastis ventos & virgine cesa Cum primū Iliacas Danaï venistis ad oras, Sanguine quærendi reditus animæque litandū Argolica. Nam cū animam, id est, hostiæ nomē posuit, & litare, significat sacrificio factō placasse numen.

Victimæ verò sacrificia, quæ post victoriam fiunt, dictæ sunt, vel quòd victæ ad aras ducebātur, vel quòd ictu percussæ victriciq̃ dextra cadebāt: de hoc, superiorēq̃ vocabulo licenter plerūq̃ cōfidit auctoritas. Ouidius primo fastorū, Victima quæ dextra cecidit victrice vocatur, Hostibus à domitis hostia nomen habet. De altero tātū. Liuius ab vrbe cōdita xxii, Donec insuper eque, scui Ducario nomen erat, faciēq̃ noscitans cōsulē, inquit, Hic est cū popularibus suis, q̃ legiones nostras cecidit, agrōsq̃ & urbem est depopulatus: iam ego hanc victimam manibus peremptorum fœde ciuium dabo.

Postliminium Scæuola. P. filius iunctum esse putat verbū, vt sit in eo & post & limē, vt quæ à nobis aliena sunt cū ad hostē peruenerint, & ex suo tanq̃ limine exierint, hinc cū redierint, post ad idē limē postliminiō rediisse videātur.

Præda, teste Varrone, ab hostibus capta, quòd manu capta, dicta quasi parida. Manubiæ, vt Q. Asconio Pediano placet, sunt præda Imperatoris pro portione de hostibus capta: manubias autem à præda, vt in libris rerum verborumq̃ veterum scriptum est, in hoc distare existimauerunt, vt sit præda ipsa rerū quæ captæ sunt, Manubiæ verò appellatæ sint non præda, sed pecunia per quæstorem Po. Ro. ex præda vendita, contracta: per quæstorē autem, quod dictum est, oportuit præfectum ærarii significari: nā cura æraria à quæstoribus ad præfectos translata est. Liuius ab vrbe cōd. xxxvi. P. Cornelius Scipio Galliā puinciā sortitus, priusquam ad bellum quod cum Bois gerendum erat proficisceretur, postulauit à senatu vt pecunia sibi decerneretur ad ludos, quos prætor in Hispania quum esset, inter ipsum discrimen pugnæ vouisset, nouum et iniquum postulare

stulare est visus. Censuerunt ergo quos ludos incōsulto senatu ex sua vnus sententia vouisset, eos vt idem manubiis si quam pecuniā ad id reseruasset vel sua ipse impensa faceret. Est tamē nonnunquā inuenire ita scripsisse quosdam non ignobiles scriptores, aut temere aut incuriosē prādam pro manubiis, et manubias pro prēda posuerint: aut tropica quadā figura mutatione vocabuli fecerint quod facere concessum est, scitē id periteq; facientibus: sed qui propriē atq; signatē locuti sunt, sicuti plures, & M. T. auctor diligētissimus in oratione quam dixit de lege Agraria, manubias pecuniam dixerunt. In libris quoque Etrusco rum lectum est iactus fulminum manubias dici. Manubies denique dicuntur ornamenta regum, vnde & Petronius Arbiter, Tot regum manubies penes fugitiuum repertæ.

Resignatum æs dicitur militi, cū ob delictū aliquod iussu Tribuni militū, ne stipendium ei detur in tabulas refertur: signare enim dicebant pro scribere.

Aerarii milites ab ære dicti, teste Varrone, quod stipendia facerent: hinc ipsum stipendium à stipe dictum, quod æs quoque stipem dicebant: & milites stipendiarii ideo quod eam stipem pendebant. Ab eo etiam Ennius, Pœni stipendia pendent: stipem autem esse nummum signatum testimonio est, & pro eo qd datur in stipendium militi, et quod spondetur pecunia, quod stipulari dicitur.

Pecunia quam belli neruos esse non dubium est, vt inquit Cic. teste Varrone dicta, quod in pecore cum pastoribus consistebat. Plinius natur. hist. xxxiii. Seruius primus signauit æs, signatūque nota pecudum, vnde & pecunia appellata. Cassi. li. vii. Pecunia à pecudis tergo nominata, Gallis auctoribus sine aliquo adhuc signo ad metalla trāfacta.

Aes alienum miles etiam habere dicitur, & qui aureos debet, & qui corium forma publica percussum, quale apud Lacedæmonios fuit quod vsum numerata pecuniæ præstabat, vt de beneficiis libro quinto inquit Seneca.

Denarii quasi deni, teste Varrone, quod denos æris valebāt, sicut quinarīi qui quinos. Vitruuius Archi. lib. iii. Nostri autem primo fecerunt antiquum nummum & in denario denos æreos constituerunt, & ea re compositio nominis ad hodiernum diem denarium retinet. Didymus autem à decima libella dictū putat. Plinius nat. histo. xxxiii. Et placuit denarius pro decem libris æris, quinarīus pro quinque, sestertium pro dipōdio & semisse: libræ autē pōdus gris imminutum bello Punico primo cum impensis respub. non sufficeret, constitūmq; vt asses sestario pondere ferirentur: ita quinta parte facta lucri, dissolutūmq; æs alienum. Nota æris fuit ex altera parte Janus geminus, ex altera rostrum nauis: in triente verò & quadrante as, quadrans antē triuncis vocatus à tribus vnciis. Postea Hannibale urgente, Q. Fabio Maximo dictatore, asses vnciales facti, placuitq; denarium xvi. assibus permutari, & quinarīū octonis, sestertium quaternis, ita respub. dimidium lucrata est: in militari tamen stipendio semper denarius pro decē assibus datus. Nota autē argenti fuerūt bigæ atq; quadrigæ, & inde bigati quadrigatiq; dicti: paulò pōst lege Papyriana hemiūciales asses facti. Licinius Drusus in Tribunatu plebis octauā partē æris argento immiscuit, qui nunc Victorianus appellatur, lege Clodia percussus est: antea enim hic nummus

ex Illyrico aduectus mercis loco habebatur: est autem signatus victoria, & inde nomen Aureus nummus, post annum sexagesimum secundum Argenteus, auctore incerto, percussus est, q̄ anno urbis quingentesimo octuagesimo quinto, Q. Fabio cos. quinque annis ante bellum Punicum signatus est, eoque P. O. Ro. ne quidem ante Pyrrhum regem deuictum vsus fertur fuisse. Etiam aurei nummi, & argentei, & ærei apud alias gētes vsus & originē Lucanus his verbis expressit, Primus Thessaliæ rector telluris Ionis

In formam calidæ percussit pondera massæ.

Fudit & argentum flammis aurumque moneta

Fregit, & immensis coxit fornacibus æra.

Nummus, non à numero, nec à Numa Pomp. dictus, sed à nomē quod principum nominibus prisco more effigietur, vel potius, Aristotele. v. Ethi. teste, ob hoc vocatur, quod non à natura, sed à lege quæ νόμος dicitur est inductus.

Sestertius, teste Pris. de figuris numerorum & ponderibus, nummus est duarum semis librarū, vnde Sestertius dicitur quasi semistertius: de quo Aruntius, Sestertius olim duopōdius & semis quasi semistertius, quo tempore denarius de cussis præcium valebat. Varro de lingua latina lib. v. Sestertius quod semis tertius, dupondius enim & semis antiquus sestertius est. Vitruuius lib. iii. archi. Quod efficiebatur ex duobus assibus & tertio semisse, sestertiū vocauere. Plinius natur. hist. xxxiiii. Et placuit denarius p̄ decē libris æris, quinaris p̄ quinque, sestertius pro dupōdio ac semisse. Plutarchus in vita M. Antonini xxv. Milia Romani decies sestertiū appellāt. Helius Spartianus in vita Heliogabali, Idem nunquam minus centum sestertiis cœnauit, hoc est, argenti libris triginta.

Talentū quanti sit, quia de eo variant scriptores, necessarium existimaui diuersorum auctorum dicta subiicere. Liuius. xxxiiii. ab vrbe cōdita, Ingens numerus bello Punico captiuorū, quorū Hannibal cū ab suis nō redimerentur venundederat, multitudinis eorum argumētum est, quod Polybius scribit centum talentis eam rem Achæis steterisse, cū quingentos denarios precium in capita quot redderētur dominis statuissent: mille enim ducētos ea ratione Achæia habuit captiuos Italicos. Adice nunc pro portione quot verisimile sit Græciam totam habuisse, qua ratione ostenditur sex milia denariorum habere talentum: nam quinquageni denarii pro mille ducentis captiuis dati, colligūtur sexcenta milia denariorum, centum ea ostendit fuisse talenta: centesima autem pars sexcentorum milium, sex milia inueniuntur: denarii autem illo tempore nūmi argentei erant, quod in eodem ostendit Liuius, Signati, inquit, argenti lxxxiiii. milia fuere Atticorū Tetradrachma vocant: trium verò denariorum argēti in singulis est pōdus. Idem Liuius xxxvii. Ostenditur magnum talentū Atticum lxxx. habere libras & paulò plus, cū supradictorum computatio manifestet lxxxiiii. libras & quatuor vncias habere talentum, quod est sex milia denariorum. Liuius, Talentum ne minus pondo lxxx. Romanis pōderibus pendeat. Simili modo Aegyptium, vt Varro & Plinius inquit xxxiii. natur. hist. Idē Liuius, Sic decreuit Senatus vt non plusquàm ternę libræ & quaternæ vnciæ singulis desint talentis: & sciendum secundum Liuii computationem, quod centum

tum minꝑ Atticæ quarum singulæ lxxxv. drachmas habent, faciunt talentum magnum: nam minas lx. habet secundum Dardanum: quòd autè est magnum & minus ostendit Terentius in Phormione, Si quis daret talentũ magnum. Seneca. in x. epist. xxiiii. sester tia, id est, talentum Atticum parvũ. Priscianus de pōderibus, Talentum Atheniense paruum, minæ lx. Magnum, minꝑ lxxxiii, & vnciæ quatuor. A. Gelius noct. att. lib. iii. Aristotelẽ quoq; traditur libros pauculos Speusippi philosophi post mortẽ eius emissẽ talẽtis Atticis tribus: ea sũma fit nũmi nostri sester tia duo & septuaginta milia. Idẽ libro quinto, Equus Alexãdri regis & capite & nomine Bucephalus fuit: emptũ Cares scripsit, talẽtis, xiii. et regi Philippo donatũ, æris nostri summa est sester tia. cccxii. Servius autem in cõmento. v. æneid. Talentum secundum varias gentes variũ pondus est. Apud Romanos est septuaginta librarum, sicut Plautus ostendit in Mustel. qui ait duo talenta esse. cxi. libras. Legimus etiam talentum esse paululum: nã Homerus in ludis funebribus Patrocli vltima premia dicit duo talẽta, quod cogit nos aliquid minimum intelligere: nam sicut primus victor bouem accepit, consequens non est, vt dicamus quòd vltimus magnum accepit.

Pondo singulari numero caret, teste Foca. Dicimus tamen duo pondo, tria pondo, non bina pondo, aut terna. Quintilia. lib. primo instit. Quid quòd quædam singula proculdubio vitiosa sunt, iuncta sine reprehẽsione dicuntur: nam duo, tres, & pondo diuersorum generum sunt. Barbarisimũ autem duo pōdo, & tripondo vsque ad nostram ætatem ab omnibus dictum est, & rectè dici Messala confirmat, & idem est duæ, tres, quatuor libræ, quod duo tria & quatuor pondo, vt quidam volunt, & ex multis colligitur, quòd quidam auctores nõ vsquequaque probant. Liuius. xxii. lib. Argenti pondo bina & sex libras in militem præstaret. Idem libro tertio, Dictator coronam auream libræ pondo ex publica pecunia populi iussu in Capitolio Ioui donum dedit.

Spolia cũ propriè ea tantũ sint, quibus hostis spoliari potest, vt lorica, vel vestis, abusiue tamen spoliũ dicitur quicquid ab hostibus tollitur. Liuius, Marcellus captis Syracusanis cũ cætera in Sicilia tanta fide & integritate composuisset, vt non modò suam gloriam, sed etiam maiestatem Po. Ro. augeret, ornamenta, signa vrbs, tabulæque quibus abundant Syracusæ Romam deuexit, hostium quidem illa spolia & parta belli iure, cæterum inde primum initium mirandi Græcarum artium opera, licentiæq; hinc sacra prophanæque omnia vulgo spoliandi, factum est.

Opima spolia sunt quæ dux duci detrahit, dicta ab ope, vt inquit Varro: vel ab opere vt alii ferunt, & quidem doctissimi, cũ sit opus egregium & clarissimum, belli ducem parem sibi ductorem superare.

Exuuias, & spolia, & hominũ tegmina, aut vestes dici posse, Virg. autor est, Exuuias, inquit, indutus Achilli: & cum de serpente in Geor. simili modo, Compositis nouus exuuiis nitidaq; inuenta Inuoluit. & Lucretius, Nam sæpe illorum spoliis volitantibus auctus.

Excubiæ diurnæ sunt, vigiliæ autem nocturnæ, quas primo Palamedes Troiano bello, auctore Pli. natur. histo. vi. inuenisse traditur.

Iudiciæ

Inducię quid sint duobus modis M. Varro in libro historiarū qui est de bello & pace diffinit, Inducię, inquit, sunt pax castręsis paucorum dierum. Idem alio in loco, Inducię, inquit, sunt belli feria, sed lepidę magis atque iocūdę breuitatis, vtraque diffinitio quā planā aut approbatā esse videtur: nam neque pax est Inducię, bellum nanque manet, pugna cessat, nec in solis castris, nec paucorum tantū dierum Inducię sunt. Quid enim dicemus, si induciis immensum aliquid factis castris concedatur, nōne ideo Inducię non sunt? aut rursus quid esse id dicemus, quod in primo annali Quadrigarii scriptum, Cn. Pōtium Samnitē à dictatore Romano sex horarū Inducias postulasse? Quid esse id dicemus, quod à L. Iuio ab vrbe cond. x scribitur, Tres validissimę vrbes Etrurię capte, Volscum, Perusia, Aretium pacem petiere, & vestimentis militum frumētoq; pacti cum consule vt mitti Romā oratores liceret, Inducias in quadraginta annos impetrauerūt? Quid illud quoq; eiusdē libro primo, Eaę clade haud minus quam aduersa pugna subacti Veientes, pacem petitum oratores Romā mittunt, agri parti mulctatis in centum annos Inducię datę, si Inducię tātū paucorum dierum appelladę sunt? Gręci autem significantius consignātiusq; cessationem illam pugnę dixerunt: nam quod eo tempore non pugnetur & manus cohibeantur *ἐκχέσται* appellauerunt: sed profectō id non fuit Varroni negotium vt Inducias supersticiosę diffiniret, & legibus rationibusq; omnibus diffinitionum inferuaret. Induciarum autē vocabulū quā sit ratione factum, ex multis quę iam legimus, probabilius id quod dicam videtur, Inducias sic dictas arbitror, quasi tu dicas indicta ocia, vt in diem certum, vel in certum tempus non pugnetur nihilq; iucommodi detur, atq; is dies, id ve tempus vbi venit, inde vti iam pugnetur, idcirco ex his quibus dixi vocibus, quasi per quendā coitum & copulam nomen Induciarum connexum est. Aurelius autem Opilius musarū lib. i. Inducię dicuntur, inquit, cū hostes inter sese vtrinq; alteri ad alteros impunē & sine pugna ineunt: inde ab eo inquit nomen esse factum videtur, quasi inię. Has Lycaonem inuenisse Troiano bello author est Plinius vi. natur. histo.

Suppetię illa sunt auxilia quę maximē petuntur ab aliis, quę pręcipuē dantur iis, qui sub aliorum detinentur potestate. Suppetias etiā, auctore Fabio Placiade, auxiliū vel ad auxiliū dicimus. Meuius x in Tragœdia Herculis, Ferte inquit suppetias optimi milites. Suetonius de Vespasiano, Legatū insuper Syrię consularem suppetias ferentē rapta aquila fugauerūt. Plautus in Epid. Sed memento si quid fauiunt senes, suppetias mihi non sorori ferre. L. Apuleius libro sexto metam. Et occipit statim clamans vlulatibus auxilium validioris manus implorare, sed frustra fletibus tumultum commouebat: quippe cū nullus afforet q suppetias ei ferre posset, nisi sola virgo illa captiua. Augustinus. viii. de ciuitate dei, Qui huic deferunt petitiones nostras, inde referunt deorum suppetias ad auxilium. Cæs. xii. commen. Et nunciabantur auxilia magna equitatus oppidanis suppetias venire. Idē in eodem, Suisq; rebus timēs elephantisq; xxx. relictis, suis finibus oppidisq; suppetias profectus est. Idem quoq; in eodem, Atque suis fugientibus suppetias ire contendit.

Stringa castrense vocabulum, interuallum turmarū, in quo equi stringuntur:
vel

vel Stringæ appellatur ordines rerum inter se cōtinuatæ collocatæq; à stringendo dictæ, vnde & Strigosi nominatur, vt aiūt, corpore macilenti: vel Strigosus apud veteres morbus dicitur iumētorū, qui corpora stringit, aut fame, aut alterius vitii causa quasi stringosus. Masurius Sabinus lib. xxvii. Censores, inquit, P. Scipio Nasica, & M. Pompilius cum equitum censum agerent, equum nimis strigosum & male habitum, sed equitem eius vberimū & habilissimū viderunt. Liuius. xxvii. Moram pugnæ attulit, q̄ Hasdrubal prouectus ante signa cū paucis equitibus scuta vetera hostiū notauit, quæ antè non viderat, & strigosiores equos, multitudoq; maior solito visa est. Stringere in re militari etiam nudare est, vnde ensē strictum, id est, nudatum dicimus. Liuius ab vrbe cond. vii. Piloq; posito, stricto gladio in hostem impetū facit. Idem in nono, Fluctuātemq; & instabilē aciem reddēte grato clamore, strictis gladiis hastati, & principes inuadant. Suetonius de Cæsare, Vtq; animaduertit vndique se strictis pugionibus peti, toga caput obuoluit.

Defendere & offendere non ex vulgari consuetudine, sed admodum propriè & latine accipiēda: & eorū alterū significat incurrere in aliquid & incidere, alterum est auertere atque depellere: quod hoc in loco à Quinto Claudio dicitur, Cum à Pœnis, inquit, hostes defendebant facillime. Cernere dicebant antiqui cum aliqui pugnarent inter sese de re aliqua, quam quisque suā diceret, Virg. Ingentes genitos diuersis partibus orbis Inter se coiisse viros, & cernere ferro: quod nunc clarissimo teste ad Lucilium Seneca, Decernere dicimus, simplicis illius uerbi vsu amisso.

Recipere, recuperare, vel periculo liberare. Cicero in Catone, Nā nisi tuā amisisses, ego nūq̄ recepissē. Virg. Frugesq; receptas, & torrere parāt flāmis. Receptus is dicitur quò se exercitus recipit, vnde & signa receptui canere dicuntur. Liuius. xxxvii. ab vrbe cond. Coactus ergo periculo militū prætor, receptui cani iussit, ne obiiceret incautos furentibus desperatione ac rabie.

Prandiū tametsi ex græco est ductū, cum meridianū cibū cœnā vocarent, negare nō possum aliūde à plerisq; dici, & à parādo maximè, quasi parādiū, quòd milites siue bellatores ad bellū vel pugnā paret: huic rei argumētū est præter auctore comprobātū vetus illud Leonidæ elogiū: Hic enim Lacedæmoniorū dux clarissimus cū esset in bello aduersus Xerxem, quod supremū sibi atq; hostibus fuit, cū sexcētis suis famosissima illa incitāmēta dixit, Prædate cōmitones tanq̄ apud inferos cœnaturi. Cato in quinto Orig. Exercitum suum pransum, paratum cohortatus eduxit foras atque instruxit,

Sub pileis seruos vānum solitos ire, quorum nomine venditor nihil præstaret, Cælius Sabinus scriptū reliquit. Cuius rei causam esse ait, quòd eiusmodi conditionis mancipia insignita esse in vendēdo deberent, vt emptores errare & capi non possent: neq; lex vendendi operienda esset, sed oculis iam perciperēt quodnā esset iam mācipiorū genus, sicuti, inquit, antiquitus mācipiorū iure belli capita coronis induta veniebāt, & iccirco dicebātur sub coronis vānare: namq; vt ea corona signū erat captiuorū vānālium, ita pileus impositus demonstrabat eiusmodi seruos vānūdari, quorū nomine emptori venditor nihil præstaret. Est etiam alia rationis opinio cur dici solitum sit,

Captiuos sub corona vānūdari, quōd milites custodiæ causa captiuorū vānālium greges circūdarent, eāque circumstatio militū, Corona appellata sit: enimvero id magis verum est quod supradixi, quod Cato in libro quē cōposuit de re militari docet. Catonis verba hęc sunt, Vt populus sua opera potius ob rem bene gestam coronatus supplicatum eat, quā re male gesta coronatus vāneat. Iustinus epit. Trog. Pomp. xxxiiii. Vrbs ipsa Corinthus diruitur, populus omnis sub corona venditur, ne hoc exemplo cæteris ciuitatibus metus nouarum rerum incuteretur, serui ex eo deinde appellati de hominum statu Floro auctore, quōd imperatores captiuos vendere iuberent, & per hoc seruare neq; occidere solerēt. Augustinus Ciuitatis dei libro vndeui gesimo, Origo autē vocabuli seruorū in latina lingua inde creditur ducta, quōd hi qui iure belli possent occidi à victoribus conseruabātur, seruiq; fiebāt à seruādo appellati, sub hasta captiui vāniebāt, hastāq; subiiciebātur ea quæ publice vānundabant. Liuius ab vrbe cōd. iiii. Hostes præter senatores omnes vānūdati sunt, prædæ pars sua cognoscentibus, Latinis atq; Hernicis reddita, partē sub hasta dictator vēdidit. Sub iugū mitti dicuntur hostes, cū duabus hastis in terrā defixis tertiāq; superligata inermes, discinctis pectoribus terrā tenus sub ea trāsire cogūtur. Liuius ab vrbe cōd. ix. Siquidē etiā quod quibūdā in annalibus inuenio, Pōtius Herennius Samnitū imperator vt expiaret consulis ignominiā, sub iugū cū cæteris est missus. Sub vitē præliari dicūtur milites, cū sub vinea militari pugnāt. Lucilius, Neq; prodire in altū, præliari procul sub vitē. Sub vitem hastas iacere est, cum eas sub manu miles sursum mittit. Lucilius, Vt veles bonus sub vitem qui submisit hastas. Sub vineam iacere dicuntur milites, cum centurionibus astantibus iacere coguntur fudes.

Deditio est quādo victi hostibus se tradūt. Spōtanea traditio, in qua rex, si Liuius credimus, interrogabat, Estisne vos legati oratoresq; missi à populo Collatino, vt vos populumq; Collatinū dederetis? illis annuētibus, tum rex, Estne populus Collatinus in sua potestate? ita esse illis denuò respondentibus, subiungebat rex, Deditisne vos populumq; Collatinum, urbem, agros, aquam, terminos, delubra, vtenfilia, diuina humanaq; omnia in meam populiq; Ro. deditionem? Cum omnia hęc illi dederent, tunc ille demum, At ego recipio. Et hęc secundum veteres in re militari deditionis formula.

Victoria dicta, q̄ vi, id est, virtute adipiscatur: nā victoria dolo quæsitā turpis est, & apud veteres maximi habebatur. Iustinus epit. Trog. Pomp. xv. Et vt apparet, non odii sed dignitatis gloria accensos, donis, muneribusq; inter ipsa bella cōtēdebāt: tātō honestius tūc bella gerebāt, quā nūc amicitia colūtur. Hāc quoq; victoriā & virginē & deam cōmunē cum Bellona & Marte finxit antiquitas, q̄ hi in bello vtrique parti possent fauere. Claudianus,
 Ipsa duci sacras victoria panderet alas,
 Et palma viridi gaudens & amica tropheis,
 Custos imperii virgo quæ sola mederis
 Vulneribus, nullumq; doces sentire laborem.
 Tibullus elegiarum scriptor,

Ecce

Ecce super fessas volitat victoria puppes,
Tandem ad Troianos diua superba venit.

Ouidius viii. Metamorph.

Et pendeat adhuc belli fortuna, diuq;
Inter vtrumque volat dubiis victoria pennis.

Armilustrum, teste Varrone, ab ambitu lustris, locus, id est, circus maximus: dictus q; circū spectaculis ædificatus ibi ludi fierent, & quod ibi circū metas ferretur pompa & equi currerent & ludentes ancylibus armati: lustrū autē, vt idem inquit, nominatū tempus quinquennale, à ludendo, id est, soluendo, quod quinto quoq; anno vectigalia, & vltro tributa per Cæsares persoluebantur.

Armamentarium, vbi tormenta, & arma, & tela quæcunq; sint illa, ponuntur ac seruantur. Liuius xxxi. Aucto etiam tumultu, quod circa forum ignis tectis iniectus erat, cōflagrauerunt, & tota regia & armamentariū cū ingenti apparatu machinarū, & tormentorū. Idem vigesimonono, Tormēta machinasq; adue-xerat secum, & ex Sicilia missa cum cōmeatu erant, & noua in armamentario multis talium operum de industria inclusis, fiebant.

ROBERTI VALTVRII

AD ILLVSTREM HEROAM SIGIS-

mundum Pandulphum, de re Militari

Liber Decimus.

De Militari cultu, qui pro consuetudine gentium & inuentu hominum uariis reperitur.

Cap. I.

Elatis in militiam honore pub. dignis, Sigismūde Pandulphe, & p virili mea eorum ac totius exercitus muneribus expressis, sui singuli cultus ornamenta reddemus, & primo quidem, quæ à maioribus circa hoc tradita sunt, ornamentorum genera: armorum deinde, tormentorum, machinarumq; rationes, materias, genera, species, & formas: signa porrò cognoscendi in bellis quæ superiori etiam tempore in vſu fuere, & intellectum & significationē quāpiam videātur habere. Gradus igitur honorum ordinumq;, ac magistratuum diuisiones habitus ipse secernit, qui pro consuetudine gentium & hominū inuentus variis reperitur. Apud Romanos toga vestis erat qua primū sexus omnis & omni tempore interdū & noctu vteretur: siue sicut in cōsuetudine habebatur, quia in foro amicitrentur, & à regendo dicta, quod exterior ac lōga, vestes alias tegeret. Eius forma rotūda erat & fusiore & quasi inūdāte sinu, & sub dextro veniens super humerum sinistrum obuoluta ponebatur, vt in operimētis simulachrorū Romæ est aspicere, vtq; à Valerio Maximo de Scipione Nasica in Mutium Scguolam literis traditum est, Quoniā, inquit, consul dum iuris ordi-